

OKTATÁSI SEGÉDANYAG

8-12. évfolyamig

WEÖRES
SÁNDOR
SZÍNHÁZ

M O L I È R E
A FÖ\$VÉNY¥
A traumatikus megszálltság komédiája
• RENDEZŐ: Telihay Péter

I. RÁHANGOLÓ FELADATOK, JÁTÉKOK AZ ELŐADÁS ELŐTT

1. A pénz nem boldogít... biztos?

És hogyha egyáltalán nincs? Vagy, ha túl sok van belőle? Vajon mennyi az elég? Egyáltalán: mitől függ egy dolog értéke? Torzulhat-e a személyiség a gazdagságtól?

2. Készítsetek 2-3 fős csoportokban állóképeket (szobrokat) az alábbi címekre:

A szobrok elkészülte után a szereplők szólaljanak is meg!

Fösvénység
Boldogtalanság
Gyanakvás
Kárörvendezés
Szerelem

3. Ezek a régies szavak A fösvény előadásban is felbukkannak. Ismeritek őket? Párosítsátok össze a mai jelentésükkel!

De ha ezt a párosító játékot inkább a wordwall-on játszánád, klikk ide:

<https://wordwall.net/hu/resource/78565042>

1) kifürkész	a) aprópénz
2) spion	b) kém
3) faszari	c) lista
4) orákulum	d) vonzalom
5) rivális	e) felkutat
6) lajstrom	f) bizalmas együttlét
7) pásztoróra	g) jóslat
8) muskéta	h) vetélytárs
9) uzsora	i) zsugori
10) fitying	j) divatmajom
11) ficsúr	k) mafla
12) eltángál	l) akasztófa
13) balfácán	m) puska
14) huzalom	n) jogtalan kamat
15) bitófa	o) megver

4. Kiválasztottuk a drámából Harpagon egyik monológját. Érdeemes összevetni Bognár Róbert műfordítását Illyés Gyula régebben készült változatával.

Keressétek meg a mai szóhasználatához igazított szövegrészeket!

HARPAGON

Annyi bizonyos, nem kis gond nagy summa pénzt tartani a háznál. Az a szerencsés, aki minden vagyonát jó kamatra adja ki, s csak annyit hagy magánál, amennyi épp a konyhára, miegymásra kell. Az ember igazán nem tudja, az egész házban hol találhatna valami biztos rejtekhelyet. Mert ami engem illet, a pénzesládákat én kétkedéssel nézem, nem bíznam soha rájuk magam. Valamennyi valóságos nyílt tolvajcsalétek, legelőször mindig azoknak esnek. De hány mégis a hab, okos dolog volt-e azt a tegnap visszakapott tízezer tallért a kertben elásnom. Tízezer tallér aranyban a háznál olyan összeg... (A két testvér halkán beszélgetve most lép be) Jóságos ég! Csak nem árultam el saját magamat! A buzgalom egészen elragadott, azt hiszem, nagyon is hangosan töprengtem itt magamban... Mi kell?

(Illyés Gyula fordítása, 1950-1956 között)

HARPAGON

Hát igen, jó nagy gondot vesz a nyakába az ember, ha ekkora summát tart a háznál, okosabb dolog jól befektetni a pénzt és csak annyit megtartani, amennyi a kiadásokra kell. Nem könnyű feladat valami jó rejtekhelyet találni a házban, mert a pénzesládákban én egy csöppet se bízok, de mennyire hogy nem, szerintem, úgy vonzzák a rablókat, mint a mágnes, mindig a pénzesláda a legelső célpont. De abban sem vagyok biztos, hogy jól tettem, hogy elástam a kertben tízezer tallért, amit tegnap kaptam vissza. Tízezer aranytallér az már szép kis... (Cléante és Élise halkán beszélgetve be) Szent Isten! Amilyen izgatott vagyok, azt hiszem, hangosan beszéltem magamban... Na, mi van?

(Bognár Róbert fordítása, 2007)

5. Válasszátok ki az egyik monológot és egy vállalkozó játssza el némán!

Milyen arcjátékkal és gesztusokkal tudjátok érzékeltetni a szereplő lelkiállapotát?
Segítsétek instrukciókkal a szereplőt!

6. Deus ex machina - Isten a gépből!

Nézzetek utána honnan ered és mit jelent ez a kifejezés.

7. Mit gondoltok, a Weöres Sándor Színház A fősvény-előadásának szereplői megfelelnek a commedia dell'arte szereptípusainak?

Párosítsátok őket össze, majd az előadás megnézése után nézzétek meg, hogy jó volt-e a párosítás!

1) HARPAGON, gazdag öregember	a.) Capitano
2) CLÉANTE, a fia	
3) ÉLISE, a lánya	b.) Pantalone
4) VALÉRE	
5) MARIANE	c.) Brighella
6) ANSELME, Valere és Mariane apja	
7) FROSINE, ki tudja, ki, de kavar	d.) Alecchino
8) SIMON, bróker	
9) LA FLECHE, Cléante samesza	e.) Dottore
10) JACQUES, sofőr, de jól főz, ill. szakács, de jól vezet	
11) PASZULY, MINT HAL A FŰBEN	f.) Amorosi
12) RENDŐR, AKI TUD ÍRNI HARPAGON gazdag öregember	

8. Nézzétek meg tüzetesen a fotókat: Harpagont és lányát, Elise-t!
Képzeljétek el, hogyan érzi magát az otthonában Élise.
Adjatok címeket a képeknek!

Vajon mi jár a fejükben? Fogalmazzatok meg a nevükben 1-2 mondatot.

9. Színházunk A fösvény című előadásában rácsokat is láthatsz majd a díszletben.
Szerintetek mit jelképeznek a rácsook?

Beszéljétek meg a képen látható szereplő vélt lelkiállapotát, majd „hangosítsátok ki” a gondolatait!

10. A hét főbűn (kevélység, fösvénység, bujaság, irigység, torkosság, harag és a jóra való restség) számos Molière-műben fellelhető,
A fösvényben pedig központi probléma.

Tudjátok, hogy Molière e három drámájában melyik bűntől szenvednek a főhősök?

Don Juan

Mizantróp

Tartuffe

11. Egy kis Moliere-kvíz:

<https://wordwall.net/hu/resource/78589993>

Poquelin mester, a királyi udvar tekintélyes kárpitosa úriembernek akarta nevelni korán értelmesnek mutatkozó fiát, Jean-Baptiste-ot. Volt is annyi összeköttetése, hogy a fiút abba a legelőkelőbb gimnáziumba írathassa, amelyben csak arisztokraták és a legesleggazdagabb polgárok gyermekei tanulhattak.

Az iparosfiú, aki végig a legszorgalmasabbak és legokosabbak közé tartozott, hamar felismerte, hogy a nagyúri ifjak megvetik, tüntetően lenézik a polgári ivadékokat, a módos polgárfiúk pedig szóba is alig akarnak állni a kárpitos fiával, bárha az apja a királyi udvar házi műhelyében dolgozik, de mégiscsak kézműves.

Ráadásul ez az alulról jött fiú mindegyiküknél jobb tanuló, tehát indulatos ellenszenvvel, sőt gyűlölettel találkozott iskolatársai között. Ez a serdülőkori tapasztalat alakította ki tudatában a lenézést a nagyurak iránt is, a nagyon gazdagok iránt is. Apjaura pedig azt szeretne volna, ha a fiúból jogász lesz. Akkor ügyvéd is lehet, tehát bekerülhet az urak és gazdagok társaságaiba. A gimnázium után be is iratkozott a híres párizsi egyetemre, kitűnően elvégezte, de egy pillanatig sem akarta az urak és a gazdagok érdekeit képviselni. Az is hamar kiderült, hogy jól énekel, kitűnően táncol, arcmozdulataival mulattatni tud egész társaságokat. Elment tehát - még jogász korában - a legjobb hírű párizsi színházba, jelentkezett az igazgatónál, Bément mesternél, aki alapos szakember lévén azonnal felismerte az istenáldotta színészi tehetséget, és szerződtette a fiatalembert. Előbb a kórusba, de csakhamar már szerepeket is kapott, kitűnő komikusnak bizonyult.

Tehát zsebében a jogi diplomával nem ment haza, hanem megírta levélben apjának, hogy ő bizony színész lett. A csalódott, felháborodott, elkeseredett apa első haragjában válaszként kitagadta fiát, még azt is megtiltotta, hogy tisztelt családi nevüket használni merje. (Igaz, amikor hosszú évek múltán az engedetlen gyermek már nemcsak ünnepezt színész volt, de nagy hírű író is, akkor az apa megbocsátó örömmel ölelte újra keblére, felismerve, hogy az a híres Molière nevű művész, író, színházi rendező, akit maga a király is felettébb kedvel - azonos az ő kitagadott gyermekével. Mert Jean-Baptiste Poquelint mindenki Molière-nek nevezte, és évszázadok óta ezen a néven lett klasszikus remekíró messze túl Franciaország határain is.)

Ez pedig úgy történt, hogy Bójárt direktor felesége, madame Bójárt, aki a színház első hölgye (olaszosan: prima donna) volt, beleszeretett a sokkal fiatalabb, szép hangú, jó mozgású új színésztársba. Bójárt-né sokkal idősebb volt az ifjú színésznél, de híresen szép és vonzó asszony. Nem csoda, hogy az ifjú színész azonnal viszonzszerette. Sokáig voltak egymásnak sok örömet szerző szeretői. De egyszer Bójárt mester megtudta felesége hűtlenségét, és a már jó színésznek bizonyuló Poquelin fiút azonnal elkergette a társulattól. Erre azonban Bójárt-né is elhagyta férjét és a színházat. Magával vitte egész kicsi leányát is, akinek ettől fogva a leendő Molière volt a gyámja, nevelőapja. - A Molière név pedig úgy ragadt rá, hogy a szerelmes asszony „lány, hangocská”-nak - persze franciául: Molière-nek - nevezte. Ezt a találónak érzett becenevet hamar átvette az egész társulat, majd a nézők is, s amikor már írónak is számított, Molière volt az írói neve is.

A szerelmes színészpár új művészi életet akart kezdeni. Társulatot szereztek, hogy vándorszínészekként járják az országot. A vidéki városok és a nagyobb falvak szívesen látták a szórakoztató együtteseket. Az elhagyott Bójárt-féle színházból is csatlakoztak hozzájuk néhányan. Molière pedig zenés vígjátékokat kezdett írni a számukra. Ezeket akkor pastoraléknak, vagyis pásztorjátékoknak nevezték. Ez alakult át később az operett nevű játékfajtvá. Molière-ről kiderült, hogy könnyeden ír súlytalan cselekményű komédiákat, az énekelhető versek szövegét is ő alkotta, költőnek is jó volt. Csak éppen zeneszerző kellett hozzá. Szerencsájük volt. Egy serdülőkorból alig kinövő muzsikusiú, aki tíz évvel volt fiatalabb Molière-nél, kitűnő dallamokat tudott szerezni a szövegekhez, és egy ideig velük is tartott vándorútjukon. Lully idővel a század legnagyobb zeneszerzője lett, Molière-rel együtt került a királyi udvarba, és mindig jó barátként készséggel komponált, amikor Molière-nek zenés betétre volt szüksége.

Ez a vándortársulat hamar népszerű lett. A Béjart-nál induló színészek és színésznők jó művészek voltak, Béjart-né asszony nemcsak híres szépség volt, hanem a kor egyik legnagyobb színművésznője is. Maga Molière elsőrangú komikus színész, leleményes rendező és sikeres színdarabíró. Bár később ezeket a korai pásztorjátékokat nem vette fel vígjátékainak kötetébe. Mindmáig is csak Psyche című, ógörög tárgyú szerelmesjátékát ismerjük. A szerző idővel csak ezt vállalta korai kísérletei közül.

A vándortársulat azonban olyan népszerű volt, hogy híre eljutott a királyi udvarba is. Az irodalom- és művészetkedvelő XIV. Lajos szerette meghívni a jó hírű vándorszínészeket, mutassák meg, mit tudnak. Így került sor a Molière-társulatra is. A szerző-rendező-komikus társulatigazgató azonnal felismerte, hogy itt az alkalom a felemelkedésre. Ha apja udvari kárpitos, ő miért ne lehetne udvari színigazgató. Ehhez azonban a bemutatkozásnak sikerülnie kellett. Itt kezdődik Molière írói felemelkedése a halhatatlan klasszikusok közé. - Régóta hordozta azt a komédiát, amely egyszerre gúnyolja ki a felületes arisztokratákat és az őket majmoló polgárokat. A meg nem értett műveltséggel tetszelgő, finomkodó embereket manapság - már régóta - sznoboknak nevezzük. Ezeknek XVII. századbeli előképe volt a „précieuse” (megszokott régi magyar fordításban: kényeskedő). Ezek kicsúfolása volt a „Kényeskedők” című egyfelvonásos komédia, a drámatörténet egyik legjobb egyfelvonásosa. Molière néhány nap alatt megírta, a színészek betanulták, és előadásuk a legteljesebb siker volt. A nézők közt, az első sorban ült maga Lajos király, körötte-mögötte a legelőkelőbbek és legkulturáltabbak koszorúja. A dübörgő ünneplés után a király magához hívatta a szerző-rendező-igazgatót. Kezét nyújtotta, ez a legfelsőbb kegyekbe jutást jelentette. Nyilván Molière maga is meglepődött a túl gyorsan elékezett elismerésen. A király ugyanis azt mondta neki, hogy ha a most következő éjszakán tud írni egy új egyfelvonásost, s ezt másnap délelőtt a színészek be tudják tanulni, akkor másnap este előadhatják. Ha ennek a rögtönzött új darabnak is sikere van, akkor Molière-t azonnal kinevezi az udvari színház igazgatójának, vele szerződött színészeit, és udvari muzsikussá emeli zeneszerzőjét. Molière és Lully tehát egyszerre, együtt indult a halhatatlanság felé.

XIV. Lajos nemcsak kegyeibe, de barátságába fogadta Molière-t. Aki másoktól különvéleményeket is alig viselt el, Molière-től nemcsak eltűrte, de el is várta a nyílt véleményt, a szabadszájúságot is. Ő a magasságban ugyanúgy lenézte az urakat is és a gazdag polgárokat, mint a mélységből szóló író. Mikor Molière legkritikusabb vígjátékát, a hivatali és a vallási képmutatást pellengérré állító Tartuffe-öt a hatóságok is, az egyház is letiltotta a színpadról, a király saját hivatalai és saját hitének egyháza ellenére kierőszakolta a nagy komédia játszhatóságát.

Egy évtizednél hosszabb ideig (a „Kényeskedők” bemutatásától haláláig), pontosabban 14 évig Molière volt a francia színpadok királya. Az udvari színház mellett a párizsi városi színház is uralma alá tartozott. Komédiáit urak és gazdagok átkozódása, de a nézők zajos ünneplése kísérte. Azok a művei, amelyeket maga is vállalt és sajtó alá rendezett, 36 vígjáték. Ő ugyanis következetesen a komikumra helyezte a hangsúlyt, és komédiának nevezte a tulajdonképpen tragikus témákat is. A „Misanthrope” (Embergyűlölő) kiábrándult hőse, aki kritizál, de ezt senki se hallgatja meg, igen tragikus téma (Goethe is egyértelműen tragédiának fogta fel). A Don Juan gögös, lelkiismeretlen nagyura, akit végül elvisz az ördög - igazi tragikus hős. A „Férjek iskolája” és „A nők iskolája” a csalódások mulatságosan előadott tragédiája. „A képzelt beteg” nevetve ábrázolja szerzőjének gyötrelmes hipochondriáját. - Vannak persze egyértelműen bohózatok, mulattató darabok. A túl szabadszájú „Scapin furfangjai”, a „Tolakodók”, még a „Botcsinálta doktor” is mindenekelőtt nevetetni kíván. Ezeknél komolyabb - olykor komorabb - az a jellemvígjáték-típus, amely egy-egy emberi hibát, lélektorzulást tesz egyszerre nevetségessé és elgondolkoztatóvá. A botrányos remekmű, a „Tartuffe”, a pénzimádat lélekgyötrő komédiája, a „Fösvény”, a tekintélyért sóvárgó „Úrhatnám polgár”, a nem kevésbé nagyratörő és szüntelenül csalódó „George Dandin” a vígjáték magasabb rendű drámai formáját jelentik. - És nagyon tragikusak azok a vígjátékok, amelyekben Molière saját magánéletbeli tragédiáját tárja a nézők-olvasók elé. Ilyen a végső „Képzelt beteg”. Ennek hőse ugyanúgy fél a haláltól, mint szerzője. Ez is lesz a végzete.

A képzelt beteg képzelt halálos rohama a címszerepet eljátszó Molière halálos összeesésének előképe. Úgy tesz, mint aki meghal... és valóban meg is halt. - De ezeknél is tragikusabb, amikor a szerző saját magánéletének tragédiájával nevette. Molière ugyanis végzetére beleszeret nevelt leányába, Béjart-né immár felnövekedett lányába. Felcsúsz is veszi. Ettől a régi szerető úgy megsértődik, hogy kolostorba vonul és soha többé nem is akarja látni se a lányt, se volt szeretőjét. - De az új házasság szerencsétlen. A fiatalasszony híresen szép és híresen vonzó, de ugyanolyan híresen csapodár, hűtlen. Molière saját családi tragédiáját teszi nevetség tárgyává a „Nők iskolájá”-ban is, a „Férjek iskolájá”-ban is.

Ez a hangvételében is sokféle életmű formáiban is felettébb változatos. A reneszánsz óta lehetséges a prózai dialógusokban írt vígjáték. Molière is komédiáinak jó részét prózában írta. De kitűnő verselő volt, rímjátékaival és szójátékaival is nevettezni tudott. Ám ha komoly vagy különösen költői volt a mondanivalója, akkor a legjobb tragikusokkal - Corneille-jel, Racine-nal - is felvehetette a versenyt. Legszebb és legköltőibb, legtragikusabb vígjátéka, a Misantropé pátoszt és líraiságot tud kifejezni a nagyon szép párrímes alexandrinusokkal.

Molière a francia klasszicizmus fénykorának kortársa. De a klasszikus tragédiákat Franciaországon kívül már alig-alig játsszák, Molière azonban olyan élő, mintha kortársunk volna.

Forrás: Hegedűs Géza, Világirodalmi arcképcsarnok <https://mek.oszk.hu/01300/01391/html/>

Rögtönzött színjáték, eredetileg vásári komédia, a XVI. századi olasz Velencéből ered. Hatása máig érezhető egyes drámákban és a színjátszásban is.

A commedia dell'arte előadói művelői vándorszínészek voltak, akik közösen dolgozták ki az előadás cselekményvázlatát. A dialógusokat kezdetben rögtönözték, majd a közönség reakcióinak figyelembevételével rögzítették.

Egy társulatban minden szerepkörre volt alkalmas színész. A vándortársulatok színészei saját egyéniségüket adták a szerephez. A színész minden darabban ugyanazt a szerepkört játszotta, így azt egyre tökéletesebbre tudta formálni.

Az állandó karakterek, típusok voltak, ami a cselekményt is nagyban meghatározta. A komédia kívánalmának megfelelően fontos volt az ellentétek ábrázolása: urak-szolgák, öregek-fiatalok, okosok-buták kettősei alkották a komikus helyzeteket.

Molière élete és művei számos párhuzamot mutatnak a commedia dell'arte-val, ami némileg magyarázza darabjainak és szcenikai gyakorlatának egyediségét a XVII. századi francia színházi gyakorlathoz képest. Molière sok éven át tanulmányozta az olasz színjátszást. A commedia dell'arte-ból származó eredeti művek különböző adaptációit készítette el. Molière számos szereplőjét is a commedia dell'arte-ból kölcsönözte, mind a nevüket, mind a viselkedésüket átvéve.

Szereptípusok a commedia dell'arte-ban:

- o Pantalone: gazdag, zsugori, öreg kereskedő
- o Capitano: spanyol zsoldos kapitány
- o Dottore: tanult ember, ügyvéd vagy jogász, általában az ifjú szerelmesek ellen
- o Zanni: fiú szolga
- o Brighella: furfangos szolgálólány
- o Alecchino: kicsit bugyuta, a helyzeteket nem igazán értő típus
- o Amorosi: szerelmesek, tehetetlenek és naivak

II. FELDOLGOZÓ FOGLALKOZÁS AZ ELŐADÁS UTÁN

1. Foglaljátok össze öt állóképben a színházi előadás legfontosabb pillanatait!
Segítenek emlékezni a képek:

2. Gondolatok vissza az előadás díszletére.

Milyen volt a térbeli elhelyezése?

Milyen korba helyezte az előadást?

Mennyire volt meghatározó az absztrakt elemek használata?

A színpadkép és a zene kellőképpen szolgálta a rendezői koncepciót?

3. „A színház az a művészeti ág, ahol nem a történet az elsődlegesen fontos, a mondanivalót hordozó közeg, hanem a történet mögötti.” (Nánay István)

E gondolat mentén beszéljessetek el a látottak mögöttes tartalmáról is.

Meddig kell megfelelni az apai szigor szabta követelményeknek, hol van a gyermeki kötelességteljesítés határa?

Vajon miért játssza színésznő Harpagon szerepét?

Milyen a mai zsugori ember?

4. Harpagon fiának karakterénél némi felnövéstörténet is nyomon követhető.
Fel tudjátok idézni, hogy hogyan változik Cléante személyisége a történések hatására?

5. Nem igazán tudjuk, hogy Harpagon miért lett a végtelenségig zsugori.

Képzeljétek el Harpagon ifjúkorát!

Milyen családban nőhetett fel?

Kik és mik voltak a szülei?

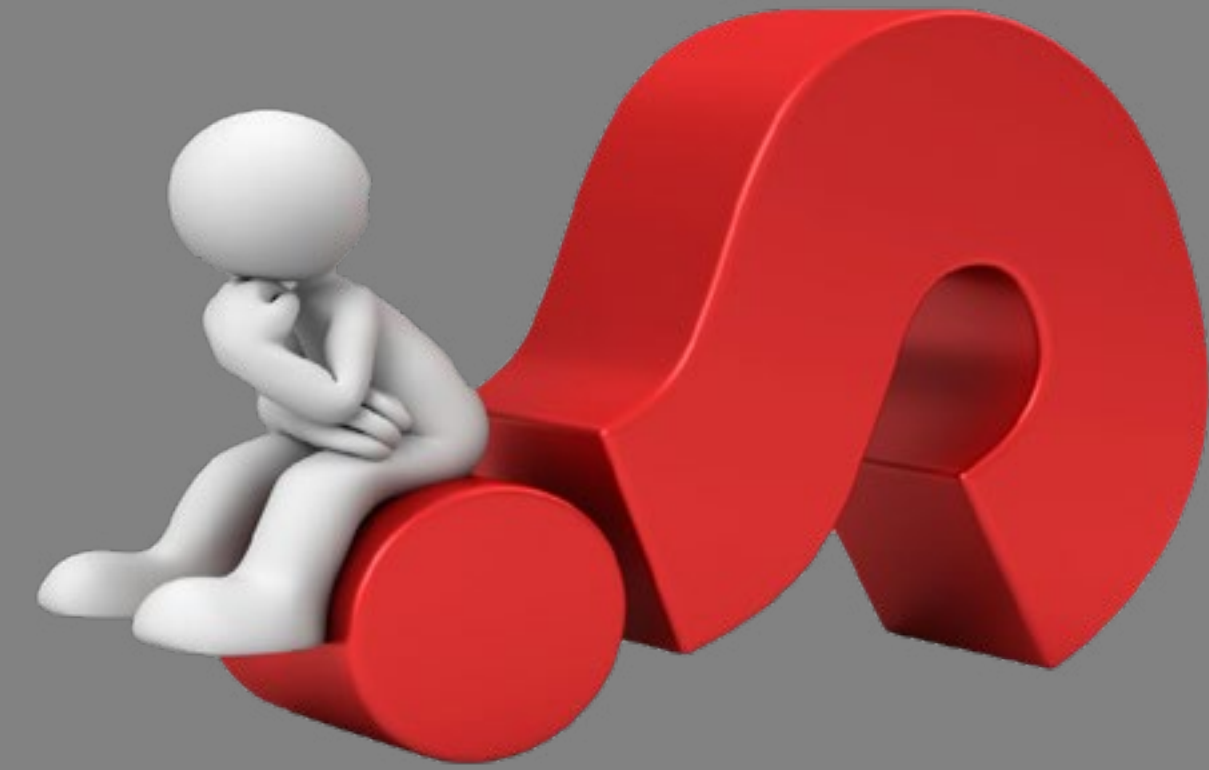
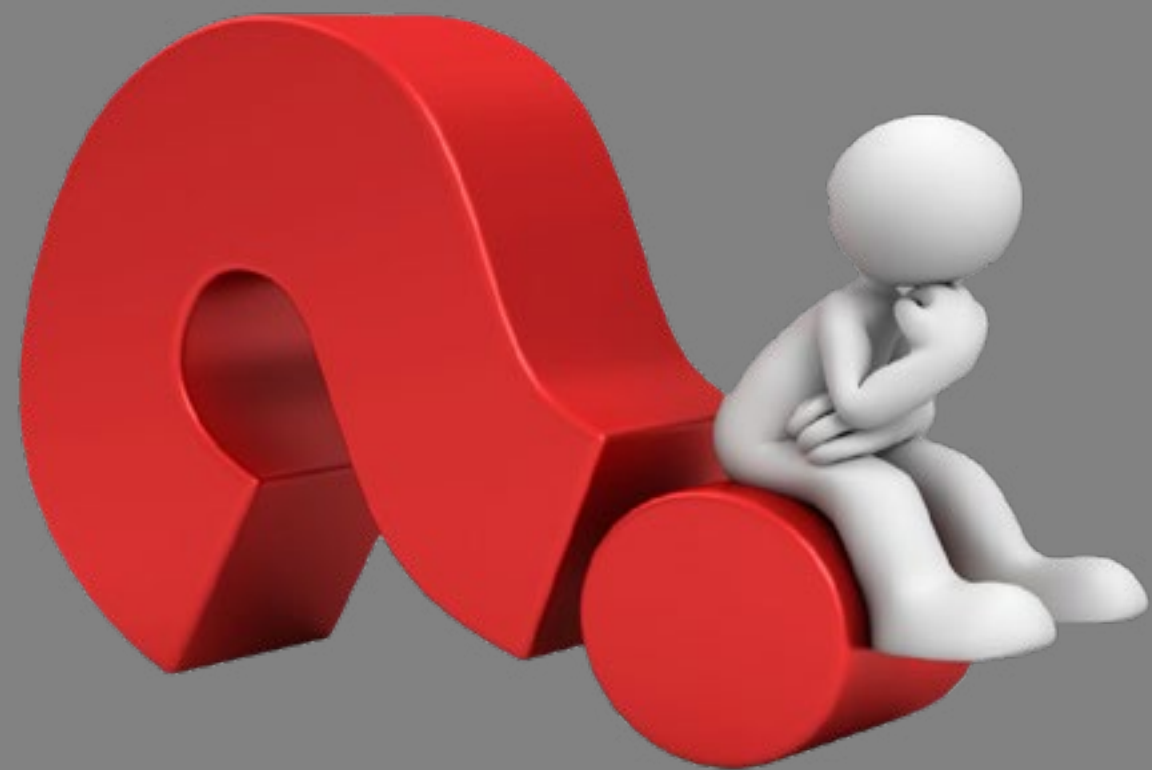
Volt testvére?

Hová lett a gyermekei anyja?

Vajon mi történt vele, amitől megváltozott a személyisége?

Netán mindig is ilyen volt?

Írjatok egy monológot Harpagon szemszögéből, ezzel a címmel: Aki voltam.

6. Fejezzétek be az alábbi mondatot!

**A pillanat, ami a legerősebben megmaradt
az emlékezetemben az, amikor**

Weöres Sándor Színház - JátsszMa Színházpedagógiai Műhely

Készítette: Németh Gyöngyi

Szerkesztette: Németh Károly

Fotók: Mészáros Zsolt